

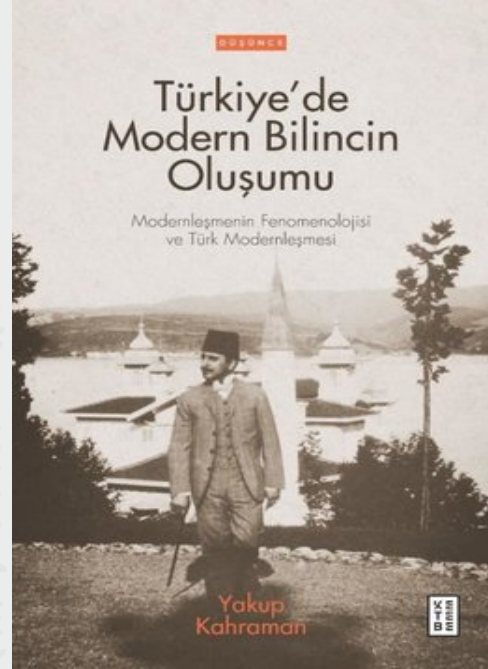
MODERN TÜRKİYE'DE BİLİNCİN OLUŞUMU: MODERNLEŞMENİN FENOMENOLOJİSİ VE TÜRK MODERNLEŞMESİ

**Kahraman, Yakup. (2021). Modern Türkiye'de Bilincin Oluşumu:
Modernleşmenin Fenomenolojisi Ve Türk Modernleşmesi, İstanbul: Ketebe
Yayınları, ISBN: 978-625-7587-30-3, 264 s.**

*İlhami AYDIN **

Osmanlı Devleti'nin neredeyse son bir iki asırlık tarihi ve Cumhuriyet manzumesi modernleşme paradigması bağlamında ele alınmaktadır. Türkiye modernleşmesi ile ilgili akademik üretim dolayısıyla bitimsiz şekilde yapılmaktadır. Hem devlet organizasyonunu tamamlayan alanlarda bırakmış olduğu derin izler hem de hâlihazırda alanların bu etkin paradigma ruhu üzerinden şekillenmesi, kavramın popülerliğini canlı tutmaktadır.

Modernleşmenin ne zaman başladığı, neden başladığı, toplumsal, kültürel, siyasal, hukuksal vb. alanlara nasıl uyarlandığı, hangi figürlerin bu gerçeklik karşısında nasıl pozisyon aldığı, tarihsel kırılmaların neden ve nasıl olduğu, dış devletlerin tavrı, imparatorluğu teşkil eden etnik yapıların durumu, değişime dair gerçeklikler vb. daha onlarca başlık irdelenmiş ve her irdelenme beraberinde devasa bir literatür bırakmıştır. Bu başlıklardan her biri uzun ve meşakkatli bir uğraş sürecinden sonra anlamlandırılmıştır. Halil İnalcık, İlber Ortaylı, Kemal Karpat, Niyazi Berkes, Andrew Davison, François Georgeon, Bernard Lewis, Erik Jan Zürcher gibi pek çok aydın bu akademik yükü çözümlene iradesini göstermişlerdir. Bu anlamda her bir irade, Türk modernleşmesini "anlamlandırma" konusunda istençleri benzer olsa da bakış açıları farklılaşabilmekte, diyalektik olarak her bakış açısı diğerini, farklı görme biçimleri üzerine koşullandırmaktadır. Bütün bu akademik birikim hâlâ bazı entelektüel simalara, görülmemiş veya keşfedilmemiş veriler üzerine yoğunlaşmayı sağlamıştır. Bu yoğunlaşma ameliyesi "yeni"yi görme ve fark etme becerisi kazandırmaktadır. Söz konusu "yeni"yi görme modelini somutlaştıran bir sima olarak Yakup Kahraman gösterilebilir. Yazar, *Modern Türkiye'de Bilincin Oluşumu: Modernleşmenin Fenomenolojisi ve Türk Modernleşmesi* adlı çalışmasını

* Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü. ORCID: 0000-0002-0186-4631. aydnilham@gmail.com.

2021 yılında Ketebe yayınları bünyesinde yayınlamıştır. Kahraman'ın *Modern Türk Düşüncesinde Hermenötik* (2015) ve *Modern Epistemolojinin Doğuşu* (2016) adında iki çalışması Tezkire'de yayımlanmıştır.

Modern Türkiye'de Bilincin Oluşumu: Modernleşmenin Fenomenolojisi ve Türk Modernleşmesi adlı çalışma üç temel bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, modern bilincin Batı coğrafyasındaki kökleşmesi üzerinedir. İkinci bölüm, Batı modern bilincin Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde Osmanlı Devleti'nde ilk konumlanmasına yönelik genel duruma vurgu yapılmıştır. Ancak burada yazar sık sık Osmanlı düşünürlerinin modernleşme karşısındaki pozisyonlarına temas etmektedir. Bu temas, değişim motivasyonunun mekânın sahip olduğu kültürel ve düşünsel hafıza kaynaklarına bağlı olduğudur. Son bölümde ise Cumhuriyet modernleşmesi, düşünürlerin değişen modernlik algıları merkeze alınarak modern durumun alımlanma şekline değinmiştir.

Birinci bölümde modern bilinç üzerinden bir okuma yapılmıştır. Batı'da devrimsel bir sürece binaen hemen hemen bütün alanlar –kültürel, toplumsal, siyasal, dinî, ekonomik- akıl ve rasyonel bilinç ile yeniden üretilmiştir. Devlet otoritesinde ve toplumsal alanda din kurumu pasif hâle getirilmiş, halk dinin baskıcı otoritesinden özgürleştirilerek ulus-devlet iktidarı şemsiyesi altında toplanmıştır. Bilimsel devrimlerle sanayi kolları türemiş ve ekonomik sermaye olanakları ile toplum refaha kavuşturulmuştur. Bu benzeri başka modern iddialara yer verilmiştir. Esasında Batı'daki modernleşmenin “devrimci” bir zihniyetle kök saldıği temasına gönderme söz konusudur. Kök salan modern paradigma, kimi zaman akıl, kimi zaman aydınlanma, kimi zaman özgürlük, kimi zaman refahı önceleyerek geçmişle bir hesaplaşma içinde olmuştur. İyi-kötü, ilerici-gerici, modern-modern olmayan dikotomik yarılımlar Batı modernliğin genel özellikleridir. Bu bölümde yazar, modern(ite)nin Batı'da ortaya çıkmasına yönelik bir iddiada bulunmaktan ziyade fenomenin oluşum evresini, diğer yazarlara bağlı kalarak, betimlemeye çalışmıştır.

İkinci bölümde tartışma Osmanlı Devleti'ndeki modernlik hareketlerine getirilmiştir. Kahraman, temel amacını bu bölümle beraber ortaya koymaya başlamıştır. Osmanlı ile Batı arasındaki modernleşme eğilimleri arasında bir karşılaştırma vardır. Aslında ikinci bölüm bir ara bölümdür. Hem Batı ile bir kıyasın içine girilmiş hem de son bölümdeki Batılı olmaya daha yakın modernleşme hamleleriyle karşılaştırma yapılmıştır. Ancak bu kıyaslama, seçkinlerin devlet içindeki etkilerini/duruşunu anlamlandırmak amacıyla yapılmıştır. Seçkinler –ki buradaki seçkin sınıf Batı'daki Bauman'ın tespitleri ile entelektüel sınıfa karşılık gelmekte-modernleşme hareketinin içeriğini belirleme kudretine sahip olması hasebiyle ele alınmıştır. Modernleşmenin Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde, seçkinler marifeti ile, özellikle askeri ve diğer teknik eksikliklerin giderilmesi bağlamında Batı'nın takip edilmesi yönünde güçlü bir bilinç oluşturulmuştur. Dinî, ahlaki, ekonomik, siyasi, hukuki ve diğer alanları modernliğin süzgecinde geçiren Batı'nın bariz üstünlüğü, salt askerî alanlar ve sanayi alanlarındaki eksikliklerin giderilmesi ile yakalanacağı düşünülmüştür. Bu bağlamda İslamcı, Osmanlıcı ya da İttihat ve Terakki seçkinleri kolektif bir bilinçle, Osmanlı'nın modernleşme hareketlerinin bu alanlarla sınırlı

kalması gerektiği düşüncesi, kitapta defalarca vurgulanmıştır. Devletin geri kalmışlığı sadece savaşlarda teknik-teçhizat yetersizliğinden dolayıdır. Batı toplumsal sistemi bir çürümenin içinde olduğu, bizim ise ahlaki ve dinî üstünlüğümüzün devletin yükselmesi için vazgeçilmez harç olduğu vurgusu, farklı bakış açılarına sahip seçkinlere referans verilerek desteklenmiştir. Aynı zamanda halifelik makamı, şerri hukuk normları, hanedan otoritesi gibi Osmanlı'nın kurumsal kimliğini yansıtan sembolik temsillerin daha fazla korunması, itaat edilmesi ve yüceltilmesi önerilmiştir.

Üçüncü bölümde ise Türk modernleşme sürecinin geçirdiği kırılmalar resmedilmiştir. Cumhuriyet modernleşmesi sadece teknik modernleşmeden daha fazla bir kapsama sahiptir. Seçkin sınıf, kültürel alanın yani yaşamı anlamlandıran hemen hemen tüm formların modern Batı'ya entegre olması yönünde ideolojik bir tutum ortaya koymuştur. Dinin sadece bireysel ve özel hayatla sınırlandırılması, kamusal alanın dinden tecrit edilmesi, ulus-devlet mitini tamamlayan zorunlu bileşenler öncelenerek Osmanlı'daki "kötü", "gerici", "hurafe" yönlerin "iyi", "ilerici", "akıl-doğru"ya dönüştürülmesi ana gaye olmuştur. Modernleşmenin zamanla evrilmesi, Osmanlı'nın içinde bulunduğu koşullara bağlı olarak imparatorluğu kurtarma amacından yeni ve modern bir ulus-devlet inşa etmeye doğru bir kayış etkili olmuştur. Bu noktada tatil günleri, harf inkılabı, tarih ve dil kurumlarının kurulması, giyim tercihlerinin Batı'ya uyarlanması gibi pek çok unsur yeni modern tutuma örnek olarak gösterilebilir.

Osmanlı'da modern bilincin ne zaman hangi olaylar bağlamında yerleşik kazandığı ile ilgili genel tartışmanın dışında Kahraman'ın kitabında, seçkinlerin, modernliğe yaklaşım tarzlarının devletin dönüşümüne nasıl etki ettiği sorunsalı merkeze alınmıştır. Esasında bu çalışma Bauman'ın *Yasa Koyucular ile Yorumcular* (2017) kitabının Osmanlı-Türkiye versiyonu olarak değerlendirilebilir. Bauman bu çalışmasında modern Batı bilincin entelektüeller marifeti ile nasıl üretildiğini, küresel siyasal denklemi nasıl biçimlendirdiğini betimlemiştir. İlk evresinde entelektüeller, "yasa koyucu" misyonla bilgi-iktidar fenomenlerini mezcederek modern Batı bilincin somutlaşmasına öncülük etmiştir. Akıl ve rasyonel eğilimlerin, din olgusunu yerinden etmesi ve üretilen bilgi kaynaklarının yeni siyasal iktidarı muhkem hâle getirmesi, ulus-devlet biçiminin küresel bir kabule zorlanması, kentleşmenin ve bireyselleşmenin tamamlayıcı bir niteliğe evrilmesi ve daha pek çok özellikten söz edilebilir. Türkiye'nin modernleşmesine imkân tanıyan, modern durumu kendi hafızasına göre uyarlayan, zamana ve zemine göre ona alan açan yani modernlik üzerine söz söyleme iktidarına gönderme yapılmıştır. Daha doğru bir tanımla modernlik üzerinde yasa koyucu otorite olarak konumlanması bakımından seçkin sınıf çalışmanın temel amacı olmuştur. Modernlik üzerine hüküm verme gücü, salt seçkinlerin meşru iktidarına da bağlı değildir. Osmanlı döneminde imkânlar dâhilinde imparatorluğu kurtarmak iken zamanla örselenen devlet yapısı, modernliği anlama boyutu, ulus-devlet fenomenine aşına olma durumu, Avrupa'daki entelektüellerle kurulan diyaloglar ve hürriyet, eşitlik, insan hakları gibi yeni formlarının belirginleşmesi de zamanla seçkin sınıfı dönüştürmüştür. Bu dönüşüm de beraberinde devletin modernleşme ölçüsünü etkilemiştir.

KAYNAKÇA

- Bauman, Z. (2017). *Yasa koyucular ile yorumcular*. (K. Atakay, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Kahraman, Y. (2015). *Modern Türk düşüncesinde hermenötik*. İstanbul: Tezkire Yayınları.
- Kahraman, Y. (2016). *Modern epistemolojinin doğuşu*. İstanbul: Tezkire Yayınları.